

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2012. október 15.

**MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM**

**EMELT SZINTŰ ÍRÁSBELI
ÉRETTSÉGI VIZSGA**

**JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI
ÚTMUTATÓ**

**EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA**

Figyelem!

A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!

Nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor

**Peter Szondi: *A modern dráma elmélete 1880-1950* [részlet]
*Az epikus színház (Brecht)***

Bertolt Brecht is a naturalizmus örököse. Mert az ő kísérletei is onnan indultak el, ahol a társadalmi téma és a drámai forma ellentmondása megjelenik: a naturalisták 'társadalmi drámájától'. Brecht, a drámaíró számára a tudományos elv trónra léptetése a fontos, ami ugyan – mint Zola regényei mutatják – lényegileg tartozik a naturalizmushoz, a naturalista drámában mégis csupán adalékként szerepelt, például egy színpadi figura alakjában. Brecht azt a tárgyi szerepet, melyben a sziléziai 'szénparasztok' az idegen társadalomkutató számára megjelennek, a téma esetlegességéből a forma általánosságába helyezi át. A *Kis Organon* című írásában azt követeli, hogy a tudományos vizsgálódás – amelynek a természet már alá kellett, hogy vesse magát – most az ember felé forduljon, a természet legyőzője felé, akinek életét a természet kiaknázása határozza meg. A színháznak az emberek közötti viszonyokat a természet feletti uralom korszakában kell ábrázolnia, pontosabban az ember 'megkettőződését' kell tükröznie, melyet 'közös, gigantikus vállalkozása' teremtett. És Brecht látja, hogy ez a drámai formáról való lemondást is meghatározza. Az emberek közötti viszonyok kérdésessé válása magát a drámát kérdőjelezi meg, mivel formáját egyenesen problémátlanak tartja. Innen nő ki Brecht kísérlete, hogy az 'arisztotelészi' dramaturgiával szemben – elméletileg és gyakorlatilag egyaránt – egy nem arisztotelészi, epikus változatot állítson szembe.

Az 1931-ben közzétett tanulmány – *Megjegyzések a Mahagonny városának tündöklése és bukása című operához* – a következő 'súlypont-eltolódásokat' állapítja meg a dráma és az epikus színház között (részlet):

<i>A színház drámai formája</i>	<i>A színház epikus formája</i>
a nézőt belehelyezi egy cselekménybe	szembehelyezi vele
szuggesztióval dolgozik	érvekkel dolgozik
az érzések érzések maradnak	megismeréssé válnak
az embert ismertnek tételezi fel	az ember a vizsgálat tárgya
az ember változatlan	az ember változik és változtat
a figyelem tárgya a kimenetel	a figyelem tárgya a menet
egyik jelenet a másikért	mindegyik önmagáért
az események egyenes vonalban haladnak	kanyarognak
a világ, ahogy van	a világ, ahogy alakul
amit az embernek tennie kellene	amit az embernek tennie kell
az ember ösztönei	az ember indítóokai

A színpadi események már nem töltik ki teljesen az előadást, mint egykor a drámai művekben, ahol is ezért kellett az előadás mozzanatának elhalványulnia. (Történelmileg a prológus eltűnésében ragadható meg ez a pillanat, a reneszánszban.) Az esemény most a színpadi elbeszélés tárgya, és a színpad úgy viselkedik vele szemben, mint a regényíró a maga tárgyával: kettőjük szembenállása adja a mű egészét. Ugyanígy a nézőt nem hagyja a játék körén kívül, de szuggesztív eszközeivel ('illúziószerűségével') nem is ragadja annyira magával, hogy ne lehessen külső néző. Sőt, mint szemlélőt állítja szembe az eseményekkel, és a darab ezeket mint megfigyelésének tárgyát mutatja be

neki. Mivel a cselekmény már nem egyeduralkodó a műben, nem is tudja az előadásidőt a 'most' abszolút egymásutánjaivá változtatni. Az előadás jelene mintegy tágasabb, mint a cselekményé: ezért nemcsak a kimenetel, hanem a cselekmény menete és múltja is érdekessé válik. A drámai célirányosság helyét az elidőzés és az elmélkedés epikus szabadsága foglalja el. Mivel a színház tárgya most már csupán a cselekvő ember, túl is lehet lépni rajta, és tetteinek mozgatórugóit is kutatni lehet. Az epikus színház, tudományos-szociológiai szándékainak megfelelően, a tettek társadalmi 'alapjára' ennek dologi elidegenültségében reflektál.

Brecht mint szerző és mint rendező az epikus színház elméletét szinte korlátlan gazdagságú dramaturgiai és színi ötletei segítségével ülteti át a gyakorlatba. E saját és kölcsönzött ötleteknek az a feladatuk, hogy a brechti rendezés hagyományos és a közönségnek ismerős elemeit kiemeljék a drámára jellemző abszolút összmozgásból, és jelenetszerű-epikai, azaz megmutatott tárgyakként szigeteljék és idegenítsék el. Ezért nevezi Brecht ezeket az ötleteket 'elidegenítési hatásoknak' (Verfremdungseffekt). Műveiből, amelyek a *Megjegyzések a Mahagonnyhoz-t* és a *Kis Organont* vagy megvalósítva, vagy javaslatként tartalmazzák, a számtalan hely közül most csak néhányat idézünk, hogy mindezt érzékeltessük.

A játék egészét a prolókus, az előjáték vagy a címek kivetítése révén lehet elidegeníteni. Mivel a játék kifejezetten 'bemutató' jellegű, nem rendelkezik többé a drámára jellemző abszolútummal. Az egyes szereplők, miközben bemutatkoznak, vagy önmagukról harmadik személyben beszélnek, önmagukat is elidegeníthetik. Ezért mondja Pelageja Vlaszova Brecht *Az anya* című Gorkij-átiratában a következőket: „Mit tehetek én, a negyvenkét éves Pelageja Vlaszova, egy munkás özvegye, egy munkás anyja, mit?”

Az epikus színházban a szerep elidegenítését erősíti a színész, akinek nem szabad teljesen feloldódnia benne. „Neki csupán meg kell mutatnia figuráját... csak saját érzelmei ne legyenek elvből azonosak a figuráéval, hogy közönségének érzelmei se váljanak elvből azonossá a figura érzelmeivel. A közönségnek ebben a vonatkozásban tökéletes szabadságot kell kapnia.” Akik itt élnek – jegyzi meg Brecht – „szubjektív moralisták. Önmagukat írják le.” A színpad, amely többé már nem önmagában jelentős, hanem hírt hoz valamiről, abszolút voltával együtt elveszti a rivaldát is, melynek segítségével mintegy önmagát világította meg. Most a nézők között elhelyezett reflektorok világítják meg, nyilvánvaló jelül annak, hogy a nézőnek itt most valamit meg fognak mutatni. A színpadképet is elidegenítik, többé már nem akarja egy valóságos helyszín látszatát kelteni, hanem mint az epikus színház önálló eleme, maga is „idéz, elbeszél, előkészít és emlékezik”. A színtér utalásain kívül a színpadot még mozivászonnal is fel lehet szerelni: akkor a szöveg és a képdokumentáció azokat az összefüggéseket fogja megmutatni, amelyekben az események lejátszódnak. A cselekmény menetének elidegenítését szolgálják a vetített szövegek, kórusok, songok vagy a „rikkancsok” kiáltásai a teremben, mert a cselekmény többé már nem rendelkezik a drámaiság egyenes vonalú célratörésével és szükségyszerűségével. Ezek a songok és szövegek megszakítják és kommentálják a cselekményt. „Mivel a közönséget nem azért hívjuk meg, hogy úgy vesse magát a mesébe, mint egy folyóba, amelyben határozatlanul hányódik ide-oda, az egyes történeteket úgy kell összekötni, hogy a csomók feltűnővé váljanak. A történetek nem követhetik egymást észrevétlenül: lehetővé kell tenni, hogy az ítélettel közjük léphessünk.”

A drámai forma alapja az emberek közötti viszony, a dráma tematikus részét viszont azok a konfliktusok alkotják, amelyek e viszonyokból keletkeznek. Itt ellenben az emberek közötti viszonyok egésze válik tematikussá, miközben Brecht ezt a viszonyt a forma megfellebbezhetetlenségéből mintegy a tartalom kérdésességébe ülteti át. És az új formaelv lényege, hogy az ember a kérdéses tartalommal szemben a 'rámutatás' távlatába kerüljön, ezért az epikai alany-tárgy szembenállás Brecht epikus színházában tudományos-pedagógiai változatban lép fel. „A mese értelmezése és megfelelő elidegenítések által való közvetítése a színház fő feladata” – írja Brecht a *Kis Organonban*.

Forrás: Peter Szondi: *A modern dráma elmélete*. 1956. Fordította Almási Miklós. Gondolat, Budapest, 1979. 114-121.

1. Miként vélekedik az *epikus*, illetve a *drámai színház* nézője? Írja be a két szóalakot a megfelelő helyre!

„A **drámai** színház nézője így beszél:

– Igen, éreztem ezt már én is. – Ilyen vagyok. – Ez csak természetes. – Mindig így lesz ez. – Megrendít ennek az embernek a fájdalma, mert nincs menekvése. – Nagy művészet ez: itt minden magától értetődik. – Sírok a sírókkal, nevetek a nevetőkkel.

Az **epikus** színház nézője így beszél:

– Ezt nem gondoltam volna. – Így nem szabad ezt csinálni. – Feltűnő ez felettébb, szinte hihetetlen. – Ez így nem mehet tovább. – Megrendít engem ennek az embernek a fájdalma, mert lenne mégis menekvése. – Nagy művészet ez: itt nem értetődik semmi magától. – Nevetek a sírókon, sírok a nevetőkön.”

(Bertolt Brecht: Szórakoztató színház vagy tanító színház?, 1936; In: *Színházi tanulmányok*)

Adható: 2, 1, 0 pont.

2. Egészítse ki a Peter Szondi szöveg alapján a táblázat üres helyeit a színház drámai és epikus formájáról!

<i>Drámai forma</i>	<i>Epikus forma</i>
a nézőt magával ragadja	a nézőt külső szemlélőjévé teszi
a színpadi cselekmény teljesen kitölti az előadást	a cselekmény nem tölti ki az előadásidőt (a cselekmény már nem egyeduralgó a műben)
a nézőt együttérző érzelmekre indítja	az előadás döntéseket kényszerít ki a nézőből
alapja az emberek közötti viszony (és az ezekből adódó konfliktusok)	alapja a tettek társadalmi mozgatórugóinak kutatása

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

A közölt válasz lényegi elemeit tartalmazó helyes megoldás válaszonként 1-1 pont.

3. Határozza meg a szöveg alapján a következő fogalmakat!

a) *song*: **betétdal** az epikus drámában (a cselekmény megszakítására és kommentálására)

b) *elidegenítési effektusok*: olyan „ötletek” (**megoldások**), amelyekkel az epikus színház **eléri jelenetszerűségét, „bemutató” jellegét**, a színészek nem élik bele magukat szerepükbe, a nézők érzelmileg nem azonosulnak a szereplőkkel

Adható: 2, 1, 0 pont.

Részfeladatonként adható: 1, 0 pont.

4. A szöveg alapján írjon 3 példát elidegenítési eljárásra!

Lehetséges példák:

- kivetítés
- szereplők bemutatkozása 3. személyben
- a színész nem azonosulhat a szereppel
- reflektorok a nézők között
- mozivászon
- képdokumentáció
- vetített szövegek
- songok
- kórusok
- rikkancsok

Adható: 3, 2, 1, 0 pont.

Minden helyes példa 1 pont.

5. A következő kérdések kiindulópontja Bertolt Brecht drámaírói életműve. Töltse ki a sorokat!

a) 1939-ben írt tézisdrámája „krónika a harmincéves háborúból”, melynek a szerző szerint a tanulsága az, hogy „*a háború, mely az üzletek folytatása más módszerekkel, halálossá teszi az emberi erényeket viselőik számára is.*” A mű címe: **Kurázi mama és gyermekei**

b) Határozza meg a mű jellemző hangnemét a következő részlet alapján: „*Honnan is volna bennük erkölcs, kérdem én. A béke az disznóól, rend csak a háborúban van.*”

A hangnem: **gúny / irónia**

c) Egy adaptációjában Hašek legendás regényének (1923) derék katonáját Brecht a 2. világháborúba helyezte. Ki a hős? **Švejk** (Brecht: *Švejk a második világháborúban*, 1944; Jaroslav Hašek: *Švejk. Egy derék katona kalandjai a világháborúban*)

Adható: 3, 2, 1, 0 pont.

Részfeladatonként adható: 1, 0 pont. (A Švejk név mellékjel nélkül is elfogadható.)

6. Brecht korai lírai alkotásai egy avantgárd irányzat jellemző jegyeit mutatják. Olvassa el figyelmesen a következő versrészletet!

Borzadva meredtek a fekete ágak –
 Körülöttük vöröslő szikrazápor
 Vad, kusza tánca.
 Meghullámzott a ködben a tűzár.
 Zörgő, bős levélhad járta kísértettáncát –

Ujjongva, szabadon szenesedve
Csúfolták éltes törzsüket.

Ám némán messzeragyogva az éjben
Holtfáradtan, mint egy agg hős,
vesztén is királyhoz méltón
Állt és égett a fa.

(Brecht: *Az égő fa*. Részlet. Tandori Dezső fordítása)

a) Melyik irányzathoz köti a fenti alkotást?	Megnevezése: expresszionizmus
b) Mondjon legalább 3 jellemző poétikai, formai jegyet, mely segítette a felismerésben:	Pl.: látomásos képalkotás, természeti motívum antropomorfizált megjelenítése, dinamizmus (színek, mozgások), eksztatikus halmozás, intenzív érzelmek és kifejezési formák, egyéni szó- és mondatalkalmazás , szabadon kezelt versforma
c) Nevezze meg az irányzat legalább egy ismert magyar irodalmi szerzőjét	Pl.: József Attila, Kassák Lajos

Adható: 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont

Az a) részfeladatért adható: 1, 0 pont.

A b) részfeladatért adható 3, 2, 1, 0 pont.

A c) részfeladatért adható: 1, 0 pont.

7. A songok verses formájúak a Brecht-darabokban is. De a drámai műveknek alapformája is lehet valamilyen kötött versritmus. Ritmizálással állapítsa meg a következő drámarészletek sorfajtaját, és nevezze meg azt a szereplőt, akitől a szöveg elhangzik! Mindkét alak egy-egy alkotás címszereplője.

a) „De, kérlek, ujjotok mindég az ajkon. – Kizökkent az idő; – ó kárhozat! Hogy én születtem helyre tolni azt.”	A versforma: blank verse / jambikus sor / 5-ös, öt és feles jambikus sor A szereplő: Hamlet (Shakespeare: <i>Hamlet, dán királyfi</i> . Arany János fordítása. I. felvonás, 5. szín. Shakespeare összes drámái. Európa Könyvkiadó, 1988)
b) „A botrány, asszonyom, csak az kiált az égre. S ki titkon vétkezik, annak már nincs is vétke.”	A versforma: alexandrin / rímes jambikus sor / hatos, hetedfeles jambikus sorok (itt: 13 szótagosak a sorok) A szereplő: Tartuffe (Molière: <i>Tartuffe</i> . Vas István fordítása. IV. felvonás, 5. jelenet. Molière összes színművei. Magyar Helikon, 1965)

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont

Minden értékelhető közléselem 1-1 pont.

A versformákhoz 1 helyes megállapítás elég. A szereplők neve hibátlan alakban fogadható csak el.

8. Brecht a „naturalizmus örököse” az értekezés szerint.

a) Milyen tudományos és filozófiai irányzatok, nézetek, felfogások állnak a naturalizmus hátterében? Nevezzen meg legalább kettőt!	pozitivizmus, determinizmus, milióelmélet, darwinizmus, örökléstan
b) Zola regényírói munkásságában Balzac <i>Emberi színjáték</i> című regényciklusának követője. Mi a balzaci regényciklus legfőbb szerkesztési elve?	Szerkesztési elv: több mű során visszatérő alakok, hősök szerepeltetése (ezzel a módszerrel, a szerző szerint, egy egész társadalom akár több évtizednyi működése is bemutatható)
c) Egy magyar költő egyik pályatársát, aki korai alkotói korszakában a naturalizmushoz is kötődött, így szólítja meg: <i>„Hisz én is kimondtam néhány magyar-újat, De mesekirályfik táltosai fűjnek, Ördög hordjon el már minden bolond verset: Életet kívánunk, valószínűt, nyersét [...] Ma te vagy a tévő és jótékony gyermek, Nyugat csapatjának keleti zászlója, Mi nagy csatázásunk nagy igazolója.”</i>	A költő (teljes név): Ady Endre A pályatárs (teljes név): Móricz Zsigmond (Ady Endre: <i>Levél-féle Móricz Zsigmondhoz</i> , 1911)

Adható: 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Az a) részfeladatért adható: 2, 1, 0 pont.

A b) részfeladatért adható: 1, 0 pont. (A közölt válasz lényegi elemeit tartalmazó helyes megoldás 1 pont.)

A c) részfeladatért adható: 2, 1, 0 pont.

9. A Mahagonny városának tündöklése és bukása megírásának és megjelenésének időszakában (1929-32) híres lírai művek és kötetek sora jelent meg Magyarországon. Az idézetek és a kötetcímek alapján nevezze meg a szerzőket!

a)

*„Elefánt voltam, jámbor és szegény,
hűvös és bölcs vizeket ittam én,
a dombon álltam s ormányommal ott
megsímogattam a holdat, a napot,”*

Kötet cím: *Nincsen apám, se anyám* (1929)

A költő (teljes név): **József Attila**

József Attila: *Medáliák*, 1927–28

b)

„– *Dac és düh, mely felhők közül kiszáll!*
S bírál!
Vészben-viharban víjjogó király!
Sirály!”

Kötetcím: *Zsivajgó természet* (1930)
 A költő (teljes név): **Kosztolányi Dezső**
 Kosztolányi Dezső: *Madarak beszéde. Sirály,*
 1928

c)

„*Léckatonáim sorban állnak már, pici*
földem a földből kikerítve, könnyü szál
dzsidások módján állnak őrt, hatalmasan
igazságukban; ők a törvény, ők a jog,
erőm, munkám, nyugalmam és jutalmam ők,
s jel hogy vagyok;”

Kötetcím: *Az istenek halnak, az ember él* (1929)
 A költő (teljes név): **Babits Mihály**
 Babits Mihály: *A gazda bekeríti házát,* 1925

d)

„*Hogy rettenetes, elhiszem, de így igaz.*
Ha szeretsz, életed legyen
öngyilkosság, vagy majdnem az.
Mit bánom én, hogy a modernnek
vagy a törvény mit követelnek;”

Kötetcím: *Te meg a világ* (1932)
 A költő (teljes név): **Szabó Lőrinc**
 Szabó Lőrinc: *Semmiért Egészen* (1931)

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Teljes nevenként adható: 1-1 pont.

10. Elemezze a szövegből vett következő szóalakokat! Határozza meg pontosan a mássalhangzó-találkozások fajtáit!

színpad : képzés helye szerinti részleges hasonulás

azonossá: **írásban jelölt teljes hasonulás**

ragadja: **összeolvadás** (írásban jelöletlen)

érzékelte: **összeolvadás** (írásban jelölt)

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont

Meghatározásonként 1-1 pont, az összeolvadások esetében a jelöltség megadása elhagyható.

11. Állapítsa meg a tagmondatok közti nyelvtani-logikai viszonyt az alábbi idézetben!

1

2

A drámai forma alapja az emberek közötti viszony, a dráma tematikus részét viszont azok a

3

konfliktusok alkotják, amelyek e viszonyokból keletkeznek.

	alárendelés / mellérendelés	a viszony pontos megnevezése
1–2	mellérendelés	ellentétes
2–3	alárendelés	jelzői

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Meghatározásonként 1 pont.

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADATOK ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. Ha a vizsgázó egyáltalán nem oldott meg egy vagy több szövegalkotási feladatot, az adott feladat(ok)ra kapott pontszáma: 0.
2. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámról.
3. A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldást értékelni kell.
4. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A helyesírási hibapontok megállapításához a nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor és a szövegalkotási feladatok megoldásait együttesen kell figyelembe venni.
5. A jelölésben, valamint a helyesírási hibák pontozásában a mellékletben közöltek kell alkalmazni.

EGY MŰ ÉRTELMEZÉSE

Elérhető: 25 pont

	tartalom	szerkezet	stílus, nyelv
25-20 pont	- a témataratás igényesen megvalósul - meggyőző nyelvi, irodalmi tudás - ítélőképesség - kifejtett és lényegi állítások - meggyőző érvek	- világos gondolatmenet - logikus és jól tagolt felépítés - a globális és a lineáris kohézió egyaránt megvalósul	- egyértelmű - gördülékeny (<i>pl. választékos szóhasználat, pontos mondat szerkesztés</i>) - a feladatnak megfelelő nyelvi regiszter

19-10 pont	- a témataratás tulajdonképpen megvalósul - nem eléggé meggyőző nyelvi, irodalmi tudás - az állításokat nem kellően alátámasztó példák, érvek	- tévesztés a szerkezeti egységek arányában - logikai hiányok	- a szókincs nem elég árnyalt - kisebb mondat szerkesztési hibák - nyelvi-nyelvtani hibák (pl. <i>egyeztetés, vonzat</i>)
9-1 pont	- a témataratás nem elég igényes (pl. <i>általánosságok, önisméltés, tévedések</i>)	- a főbb gondolatok nem különülnek el egymástól (pl. <i>összefüggésbeli hiányosságok</i>) - kirívóan rövid terjedelem	- szegényes szókincs - igénytelen mondat használat - a hangvétel nem megfelelő (pl. <i>élőbeszéd szerű pongyolaságok</i>) - gyakori nyelvi-nyelvtani hiba

Egy mű értelmezése

Juhász Gyula költészetének jellemző vonása a leírás és a lelkiállapot, a külső látvány és a belső érzelmek egymásba játsása. Ennek lehetőségét lírájának hangulati jellege teremti meg. Hogyan érvényesülnek ezek a poétikai sajátosságok az *Órák zenéje* című versben?

Juhász Gyula: *Órák zenéje*

Bús, alabástrom oszlopfejekén
Méláz az óra, antik ébenóra.
Üveg harang alatt halkán lebeg
Monoton, ódon, fáradt mutatója.

Virrasztok egy kopott, rőt szőnyegen,
Lelkemből mélabúnak hangfogója,
Aranyport szítál rám ma a jelen
S nótába fog az ódon ébenóra.

A dallam megtörik az üvegen.
Ó ez üveg a múlt bús hangfogója!
Ott virraszt benn napokon, éjeken...
Hunyt álmaink elnémult indulója:

Ó, komor óra, rokonom nekem,
Percegő percek beteg siratója,
Üveg lelkem kong komor csöndesen,
Fáradtan száll a múltba mutatója...

(1908)

Forrás: Juhász Gyula összes költeményei. Osiris, 2002. 148–149.

Lehetséges válaszlelemek:

- A versben az óra látványa és a lírai én lelkiállapota íródik egymásra a mélabús atmoszféra jegyében. A mélabú mint közös tartalom teszi felcserélhetővé a tárgy és a szubjektum kategóriáját, illetve törli el az óra és az én különbségét. Erre az azonosításra utal – egyebek mellett – a vers címe is.
- A szöveg valójában egyetlen antik óra leírását nyújtja, így a címbeli főnév többes számát (*Órák zenéje*) aligha indokolja más, mint a lírai énre vonatkoztatott metaforikus jelentés és a szó elsődleges jelentésének összekapcsolása.
- Az első versszakban a megszemélyesítések révén az óra jellemzése egy lelkiállapot hordozójává válik („*bús [...] oszlopfeken*”; „*Méláz az óra*”; „*fáradt mutatója*”).
- A szakasz hangulatiságát akusztikai hatások erősítik: a szóismétlés a monotónia érzetét erősíti, a harmadik sorban az *l* hangok gyakori előfordulása, valamint a két szóvégi nazális kölcsönöz elomló zeneiséget a szövegnek, míg a záró sor első két szavának valamennyi magánhangzója *o*, illetve *ó*. A mély hangok borongós hangulatot keltenek, míg az öt azonos magánhangzó tovább fokozza az egyhangúság érzését.
- A második versszak első három sora a lírai ént jeleníti meg, a konkrét vershelyzet első sorban olvasható megjelölését a lelkiállapot közvetlen bemutatása követi.
- Az első versszakbeli leírást és a másodikban szereplő önjellemzést a szöveg több mozzanattal is egymásra rímelteti. (Az óra mélázására a „*mélabúmnak hangfogója*” szókapcsolat felel, míg a szóösszetétel második tagjának jelzői származéka („*bús*”) éppen a vers és az óra leírásának első szava. A második sorban olvasható önjellemzésnek ugyancsak az *l* hangokra épülő hangszimbolika ad lágy árnyalatot, akárcsak az előző versszakbeli leírás harmadik sorának. Az alabástrom, az ébenfa és az aranypor az anyagok értékes, nemes volta révén teremt kapcsolatot a tárgy és a lírai én között. Az órát üvegharang takarja, míg a lírai alany lelkét hangfogó veszi körül. Ezt a megfelelést a harmadik versszak első két sora fejti ki részletesen: „*A dallam megtörik az üvegen. / Ó ez üveg a múlt bús hangfogója.*”
- A harmadik versszakban a szöveg egyszerre írja le az órát és a lélekállapotot.
- Az első sort akár még egyértelműen az óra leírásához köthetné az olvasó, ha a hang lefojtását az előző versszak nem a lírai énhez kapcsolta volna. A második sor metaforája (üveg – a múlt hangfogója) az időre tett utalás révén a lírai énre mutat vissza. Az előző versszakbeli önjellemzésben ugyanis szó esett az aranyport szitáló jelenről, s a ’*múlt hangfogója*’ metafora ebben az összefüggésben válik jelentéssé. A lírai én pillanatnyi felszabadultságát múltbeli tapasztalatai, elvesztett reményei („*Hunyt álmaink*”) fojtják le.
- A versszak záró két sorában „*ott [...] benn*” helymegjelölés egyaránt vonatkozhat az üvegharang alatti órára és a személyiség belső világára. Ez utóbbi lehetőségre ismét egy megszemélyesítés hívja fel a figyelmet („*virraszt*”), amit a következő sor, a „*hunyt álmaink*” szókapcsolattal erősít fel. Míg a „*hunyt álmaink indulója*” szintagma a birtokos jelzővel ismét az órajáték hangjának leírásához vezet vissza a sort.
- A záró versszak első sora tételesen kimondja a lírai én és az óra rokon voltát – kissé didaktikus módon.
- Ebben a részben némileg jobban elválik egymástól a leírás és a lelkiállapot megjelenítése. Az óra jellemzését nyújtó metaforikus sor („*Percegő percek beteg siratója*”) akár a lírai én önjellemzése lehetne, míg az én lelkiállapotát lefestő záró sor („*Fáradtan száll a múltba mutatója*”) az óra képét nagyon határozottan idézi fel. Akár a tárgy „szó szerint” olvasható leírása is lehetne, ha a valódi mutató mozgása nem lenne éppen ellentétes irányú.
- Az utolsó versszak úgy írja egymásra a tárgyat és az ént, hogy a tárgyat megszemélyesíti, míg az ént olyan metaforák (pl. „*üveglelkem*”) segítségével jeleníti meg, amelyeknek képi síkja az óra látványához kapcsolódik.
- Az óra által játszott dallam, illetve az üvegharang kongása a metaforikus jelentésszinten akár magával a verssel, illetve a szerző költészetével is azonosítható.

REFLEKTÁLÁS EGY JELENSÉGRE**Elérhető: 20 pont**

	tartalom	szerkezet	stílus, nyelv
20-15 pont	<ul style="list-style-type: none"> - a témához tartozó ismeretek alkalmazása - ítélőképesség, kritikai gondolkodás megnyilvánulása - személyes álláspont megfogalmazása - kifejtett állítások - releváns, a feladat elvárásainak megfelelő példák, hivatkozások - helytálló, meggyőző érvek 	<ul style="list-style-type: none"> - világos, átgondolt, meggyőző gondolatmenet - logikus és jól tagolt felépítés - a globális és a lineáris kohézió egyaránt megvalósul 	<ul style="list-style-type: none"> - egyértelmű - gördülékeny (pl. választékos és szabatos szóhasználat, pontos mondatszerkesztés) - a feladatnak megfelelő nyelvi regiszter
14-10 pont	<ul style="list-style-type: none"> - a témához tartozó ismeretek nem kellő mélységűek vagy alaposak - a személyes álláspont hiányzik - az érvek nem mindig támasztják alá kellő mértékben az állításokat - előfordulnak felületes kijelentések 	<ul style="list-style-type: none"> - a gondolatok közötti összefüggés nem mindig világos - szerkezeti aránytalanság (pl. fontos dolgok elválasztása lényegtelenebbtől) 	<ul style="list-style-type: none"> - a szókincs nem elég árnyalt - kisebb mondatszerkesztési hibák - helyenként nyelvi-nyelvtani hibák (pl. egyeztetés, vonzat)
9-1 pont	<ul style="list-style-type: none"> - általánosságok - ismétlések - tárgyi tévedések - kevésbé meggyőző állítások, példák, érvek - önálló vélemény hiánya vagy felületessége - az író „elvész” a dolgozatban 	<ul style="list-style-type: none"> - a főbb gondolatok nem különülnek el egymástól (pl. összefüggésbeli hiányosságok) - homályosság a részek összefüggésében - kirívóan rövid terjedelem 	<ul style="list-style-type: none"> - szegényes szókincs - igénytelen mondathasználat (pl. dagályos, túl egyszerű, azonos szerkezetű) - a hangvétel nem megfelelő (pl. élőbeszédszerű pongyolaságok) - gyakori nyelvi-nyelvtani hiba

Reflektálás egy jelenségre

Olvassa el Németh Lászlónak a gyermekirodalommal kapcsolatos gondolatát! Reflektáljon az író véleményére! Idézza fel olvasmányélményeit, és álláspontját példákkal támassza alá!

„Az ember klasszikusok olvasására születik, s egy ép gyereklélek sokkal közelebb ül a költészet nagy forrásához, mint egy középiskolával denaturált [természetétől megfosztott] felnőtt. Igenis, össze lehetne állítani remekművekből egy olyan könyvtárat, hogy a gyermek azokon jusson el a serdülésig. A rossz tankönyveknek és a kiadóknak a hazugsága, hogy a gyermekek és a nagy költők közé egy gyermekirodalmat kell tölteni, amely a művészethez akar kalauzolni, de valójában örökre elkalauzol tőle.”

Forrás: Németh László: *Lányaim*. Magvető 1963. 43.

Lehetséges válaszelemek:

A megoldásnak több összetevője lehetséges:

- az idézet átfogó értelmezése,
 - az idézet egyes elemeinek (pl.: „*klasszikusok*”, „*remekmű*”, „*a költészet nagy forrása*”, „*denaturált felnőtt*”) értelmezése, esetleg definiálása,
 - állásfoglalás az idézett vélemény mellett vagy ellen, az állásfoglalás elutasításának érvényes, megalapozott indoklása,
 - Németh László tételét elfogadni vagy elutasítani egyaránt jogos lehet, érveket és példákat mindkét álláspont mellett lehet felsorakoztatni. El kell fogadni azt is, ha a vizsgázó amellest érvel, hogy a kérdés nem eldönthető, azonban akkor ezt az álláspontot kell érvekkel alátámasztania. Az állásfoglalás függhet attól, hogyan értelmezi a vizsgázó a gyermekirodalom fogalmát,
 - nem fogadható el megoldás példák említése nélkül.
- Németh László elutasítja a művészietlen, gügyögő (pl. túlrítmizált, „csengő-bongó” rímelésű, a gyermeki látásmódot, a gyermeknyelvet erőltetetten utánzó, didaktikus) gyermekirodalmat.
 - Állítása, hogy a gyermeki lélek még közelebb áll a költészet szelleméhez, szembefordul az olyan nézetekkel, hogy a gyermek még éretlen és megérteni képtelen az „igazi irodalmat”.
 - Felfogása szerint a csak kifejezetten a gyermekeket megcélzó, például iskolás irodalom (szóhasználatában „*gyermekirodalom*”) nem alkalmas arra, hogy átvezessen a művészethez.
 - A művészethez kalauzolni szándékozó „átvezető” irodalom az idézet szerint éppen érzelmi szempontból hatástalan, alábecsüli a gyermek esztétikai befogadóképességét.
 - Az idézett gondolatból következhet, hogy Németh László a ’művészettel nevelni’ és nem a ’művészetre nevelni’ felfogást képviseli.
 - Az idézett gondolat értelmében a „gyermekkézbe adhatóság” kérdésében nem számít az, hogy a művet gyermekeknek szánták vagy sem, legfontosabb szempont az, hogy maradandó irodalmi értéket képviseljen.
 - Azt ajánlja, hogy esztétikailag értékes művekből („*remekművekből*”) készüljön válogatás a gyermekek számára. Klasszikusokon az irodalom kanonizált és mértékadó műveit érti.
 - Álláspontja szerint a gyermekkori irodalmi, művészeti hatások meghatározóak, a gyermekekre erőltetett irodalom életre szólóan eltávolíthat a művészettől („*denaturált [természetétől megfosztott] felnőtt.*”)
 - A Németh László-idézet értelmezhető úgy is, hogy a felvetett probléma végső soron nem irodalomelméleti, esztétikai, hanem elsősorban pedagógiai kérdés.
 - Pedagógiai szempontból a serdülőkor előtti életszakasz, különösen a kisiskoláskor egyúttal olvasni is tanító olvasmányai gyakran töltenek be szocializációs, a gyermeket például a társas viselkedés szabályaira, a természet szeretetére, a felnőttek tiszteletére nevelő szerepet.

Lehetséges példák:

Magyar népmesék, más népek meséi, bibliai történetek, mitológiai történetek, regék, mondák.

Arany János: *Rózsa és Ibolya, Toldi*; József Attila: *Altató*; Kästner, Erich: *A két Lotti*; Kormos István: *Vackor az első bében, Vackor világot lát*; Lagerlöf, Selma: *Nils Holgersson csodálatos utazása*; Mándy Iván: *Csutak és a szürke ló*; Milne, A. A.: *Micimackó*; Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*; Móricz Zsigmond: *A török és a tehének, Iciri-piciri*; Nemes Nagy Ágnes: *Bors néni*; Petőfi Sándor: *Arany Lacinak, A tintásüveg, János vitéz*; Pilinszky János: *Mesék*; Szabó Magda: *Tündér Lala*; Weöres Sándor: *Bóbita, Rongyszőnyeg*.

GYAKORLATI ÍRÁSBELISÉG**Elérhető: 15 pont**

	tartalom	szerkezet	stílus, nyelv
15–11 pont	- megfelel a feladat által megkívánt kommunikációs helyzetnek - meggyőző, hiteles, életszerű - gondolatgazdag, ötletes	- megfelel az adott szövegfajta, műfaj normáinak	- megfelel az adott szövegfajta, műfaj normáinak
10–5 pont	- lényegében megfelel a feladat által megkívánt kommunikációs helyzetnek - az érvek, indoklások nem eléggé meggyőzőek	- az adott műfajnak megfelelő, de a normákból 1-2 elem nem teljesül - nincs félreértésre okot adó hiba	- az adott műfajnak megfelelő, de a normákból 1-2 elem nem teljesül
4–1 pont	- nem elégséges tartalmi indoklás (pl. <i>szegényes, nem életszerű</i>)	- formai hiba miatt nem alkalmas a kívánt cél elérésére (pl. <i>műfajtévesztés</i>)	- nyelvi-stiláris hiba miatt nem alkalmas a kívánt cél elérésére (pl. <i>tévedés a regiszter választásában</i>)

Gyakorlati írásbeliség

Azt, hogy a durva, trágár beszéd már életünk számos területére beszivárgott, jól mutatja, hogy az autómentes, a dohányzásmentes napok mintájára már többször hirdettek a világon káromkodásmentes napot. Diáktársaival csatlakozzon a „káromkodásmentes nap” kezdeményezéshez! Írjon felhívást az iskola honlapjára, fejtsse ki a csatlakozás indokait és mutassa be programjukat!

Formai elemek:

- megszólítás (diáktársak, szülők, lehetséges támogatók/ellenzők);
- reflektálás a saját szövegre (pl. „programunkban”);
- felhívás a csatlakozásra (pl. „téged is érint...”)
- formális befejezés (pl. köszöni a téma iránti érdeklődést);

Lehetséges tartalmi elemek:

- a kérdés fontosságának meggyőző, személyes érintettségű megfogalmazása;
- a durva nyelvi, magatartásbeli megnyilvánulások elkerülésére hivatott kezdeményezés bemutatása (pl. a közös elhatározás ereje; pozitív minta);
- a jelenség lehetséges okainak tárgyyszerű bemutatása (pl. [csoport]nyelvi divat, indulati kifakadás, verbális agresszió, hatalomgyakorlás, düh, keserűség, sértő szándék);
- utalás a kezdeményezés megvalósításának lehetséges módjára (pl. beszélgetés a jelenségről, a stresszkezelés, feszültségoldás más módjainak megtárgyalása)

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibák jelölése

Hiányzó bekezdés jele: fordított z-betű.

Fölösleges bekezdés (álbekezdés): jele

Szövegbeli hiány jele: √

Egyéb szövegalkotási hiba jele: - - - - -

Tartalmi hiba: _____

Szórend, mondatrend, a bekezdések sorrendje: 1. 2. 3.

Logikai hiba, ugrás a mondatok (tagmondatok) között: ↗

Logikai hiba, ugrás a bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: ↘

Logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔

A nyelvhasználati hibák jelölése: ~~~~~~

Egybeírás jele: ⊕

Különírás jele: ⊖

A helyesírási hibák jelölési formái: durva hiba: 3 vonalas aláhúzás, súlyos hiba: 2 vonalas aláhúzás, egyéb hiba: 1 vonalas aláhúzás. Vagy: a hibapont száma a margón a hibával egy sorban, a hiba bekarikázva.

Az íráskép értékelése

Teljesítményszintek

Az íráskép rendezett, olvasható: nincs levonás.

Az íráskép rendezetlen: –1 pont.

Pongyola ékezethasználata: –1 pont

Az íráskép helyenként nehezen olvasható, általában rendezetlen: –2 pont.

Az íráskép zömében alig olvasható és/vagy értelemzavaróan rendezetlen: –3 pont.

A helyesírási típushibák pontozása

Durva hiba (3 pont)

1. a mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban
2. az összeolvadás, a részleges hasonulás, az írásban jelületlen teljes hasonulás és a kiesés hibás írásmódja
3. kis- és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek (pl. *Magyar Tudományos Akadémia, Természet Világa*), melléknévek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknév (pl. *francia, balatoni, adys*) esetében
4. igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása
5. tagadószó egybeírása az igével, tagadott szóval, tagadott kifejezéssel
6. az *ly - j* tévesztése közhasználatú szótőben és toldalékban, az *ly - j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése
7. felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 pont)

1. közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása
2. közhasználatú szavak elválasztása
3. magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban
4. mondatkezdő nagybetű tévesztése

Egyéb hiba (1 pont)

1. nem közhasználatú szavak durva és súlyos hibái
 2. köznevek kezdőbetűjének tévesztése (pl. *világháború*)
 3. kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *Nagy-New York-i, budapest – bécsi, Csokonai Vitéz Mihály-os*)
 4. betűtévesztés
-

Központozási hiba (összesen maximum 5 pont – a hibák típusától és mennyiségétől függően)

1. mondatzáró írásjelek; tagmondatok közötti írásjelek; mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése (5-6 hiba 1 pont levonás)
2. egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése (5-6 hiba 1 pont levonás)

A helyesírási hibapontok kiszámítása

Fontos, hogy a helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is.

Ismétlődő hibáért minden hibatípusban csak egyszer számítható hibapont. Csak az ugyanabban a szóban (szótóban vagy toldalékban) elkövetett megegyező hiba és a központozási hibatípus számít ismétlődő hibának.

A közhasználatú szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy fogalomkinése közhasználatúnak tekintendő (pl. *metafora*).

A nyelvhelyességi hiba nem helyesírási hiba.

Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat ugyanúgy durva, súlyos és egyéb hibatípusba sorolja a tanár, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a vizsgázó emlékezetből idéz, és esetleg téved, hibáit az egyéb hibák közé kell sorolni. A költői–írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében nem hiba, ha az idézet jelölt, szó szerinti; amennyiben jelöletlen és/vagy tartalmi idézet, akkor a hibának megfelelő pontszámot kell levonni.

A helyesírási hibákat a szövegértési és a szövegalkotási feladatokban együttesen kell figyelembe venni.

A vizsgázó összpontszámából maximum 15 vizsgapontot lehet levonni. (Tehát 31 vagy annál több hibapont esetén is értelemszerűen 15 vizsgapontot.) A helyesírási hibapontok átszámítása vizsgaponttá a következő módon történik:

Hibapont	Levonás
1–2	0
3–4	1
5–6	2
7–8	3
9–10	4
11–12	5
13–14	6
15–16	7
17–18	8
19–20	9
21–22	10
23–24	11
25–26	12
27–28	13
29–30	14
31–	15